

“ÜZERİNDEN GEÇTİĞİ HER ŞEYİ DEĞİŞTİREN ZAMAN YELİ”

Sözcük Sayısı: 3807

Araştırma Konusu: Gürsel Korat’ın Zaman Yeli adlı romanında, bireyin kimlik bulma süreci konusunun odak figür üzerinden incelenmesi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
I.İNSANIN ‘VAR’IĞINI FARK EDİŞİ	5
I.A. İNSAN ‘VAR’LIĞI: <i>DİMİTRİ VE LEON</i>	5
I.A.i. İNSANIN BİR YANI: <i>DİMİTRİ</i>	5
I.A.ii. İNSANIN DİĞER YANI: <i>LEON</i>	8
I.B. İNSANIN ‘VAR’LIĞINI KEŞFİ: HAYDAR’IN DİMİTRİ VE LEON İLE TANIŞMASI.....	9
II.İNSANIN ‘KİM’LİĞİNİ VAR EDİŞİ.....	12
II.A.İNSANIN ‘KİM’LİĞİ: <i>VASİLİ</i>	12
II.B.İNSANIN ‘KİM’LİĞİNİ ARAYIŞI: <i>VASİLİ İLE LEON VE DİMİTRİ’NİN TANIŞMASI</i>	13
II.C.İNSANIN ‘KİM’LİĞİNİ BULUŞU: <i>HAYDAR’IN VASİLİ’YLE TANIŞMASI</i>	14
II.C.i. HAYDAR’IN VASİLİ İLE TANIŞMADAN ÖNCESİ.....	14
II.C.ii. İNSANIN ÖBÜR YANI: <i>DELİ HAYDAR</i>	15
SONUÇ	18
KAYNAKÇA	18

Araştırma Sorusu: Gürsel Korat'ın *Zaman Yeli* adlı romanında, bireyin kimlik bulma süreci konusu odak figür üzerinden nasıl işlenmiştir?

GİRİŞ

İnsanın en temel yaşam uğraşı benlik bilinci elde etmedir. İnsan bilinçli veya bilinçsiz olarak sürekli bir kimlik bulma çabası içindedir. İnsanın varlığının temelini de zaten bu çaba oluşturur. Yazarlar, yapıtlarını oluştururken temelini insanı koyarlar. İnsan başlı başına özel bir varlıktır. İnsanın var oluşu tüm evrenin de oluşum temelini açıklamaktadır. Bu yüzden bu varoluşsal süreçten kaçınılmaz üstüne üstlük yaşanılır hale getirilmeye çalışılır. Yazarlar da yapıtlarında yansıttıklarıyla bu varoluş deneyimi sürecini ya anlatmak ya da yaşatmak için mücadele ederler. Bu nedenle çoğunlukla, yapıtların başından sonuna kadar anlatılan bireyin değişimin amacı bir kavramın oluş ve olmayış durumlarının okuyucuya aktarılıp bir sentez yapmasını ya da yapılan sentezin idrak edilmesini açıklamayı içermektedir. Yapıtlarda bu kimlik bulma süreci, yapıt gerçekliği içinde yapıtın kurgu öğelerinden özellikle de belirli özelliklere sahip figürlerin yaratımıyla gerçekleşir.

Gürsel Korat'ın *Zaman Yeli* adlı romanında da bireyin kimlik bulma sürecindeki arayış ve benliğini bulduğundaki değişim anlatılmaktadır. İnsan, birey olmak ve bir bütünün parçası olduğunu hissederek anlamak için, önce bir toplum içinde hem kendisi hem de diğer bireylerle karşılaşmalıdır. Bu karşılaşmanın adı toplumsallaşmadır. Bunun sonucunda figür içerisinde yaşanan bir kimlik arayışı ve var oluş yolculuğu anlatılmaktadır.

Zaman Yeli romanında, romanda aktarılanlar üç bölüme ayrılırken ilk bölümde sonraki bölümlere ait metaforlara, toplumsal bozukluklara, tasavvufi anlayışın bütünleştiriciliğine oradan da evrenselliğine ulaşırken toplumsal-dini yozlaşmaların sekteye uğrattığı var oluş süreçleri geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Romanda da, bu aktarım, birinci bölümü, ikinci

bölümün başlangıcı haline getirdiğinden birlikte ele alınarak bir değişim sürecini anlatmaktadır. İkinci bölümde bireysel anlamda “zaman yeli”nin daha değişime uğratmadığı, maddi ve manevi güç sahibi bir figürün yaşantısını ve toplumsal gerçekliklere uzaklığını anlatılırken toplumsal anlamda bir savaş gerçekliği de arka planda söz konusudur. “Zaman yeli”nin fitilini ateşleyen olay olarak incelenen savaş olgusu, din ve toplumsal çatışmaları içerisinde barındırarak aslında tarihte yaşanmamış, farklı zamanların toplumlarının bir arada bulunduğu ütopyik bir süreci ele almaktadır ki bu savaş kurgusu değişimi tetikleyen temel süreç olarak verilmiştir. Üçüncü bölüm ise ilk iki bölümün zemin hazırladığı fark edişin sonucunda ortaya çıkan bireysel arayışın anlatıldığı bölümdür. Bu arayışın yanı sıra, toplumsal değişimler ve farkındalıklara da yer verilmektedir, toplumdaki yenilikler bireyin kendini fark edişi ve varoluşsal bir yolculuk “zaman yeli” adı verilen süreçle birlikte “Kapadokya” uzamında oluşturulmuştur. Romanda ele alınan konular, insanın kendini fark edişi ve insanın kendini bu farkındalıkla var edişi olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Bireyin kimliğini arayışı ve bulduktan sonra var etme süreci “zaman yeli” kavramıyla verilmektedir.

Bireyin kimliğini var etme çabasına bilinçli girmesi için önce varlığından haberdar olması gerekmektedir. Gürsel Korat’ın *Zaman Yeli* adlı romanında bireyin kimliğini bulma amacıyla yola çıktığı bir fark ediş süreci ve bu sürecin sonucu olarak benliğini var etme anlatılmaktadır. Bu süreçle birlikte, toplumun içerisindeki bireyin farkındalığı, onun statüsünde ve saygınlığında büyük değişiklikler oluşturmuştur. Bu farkındalığı oluşturmada romanın temel öğelerinden yani uzamdan, zamandan ve figürlerden yararlanılmıştır. Kurgunun temel öğelerinin kullanıldığı yapıtların yaratılış sürecini kavrayabilmek için romandaki odak figürün kendini fark edişi ve kendini var edişi ele alınmalıdır.

LİNSANIN ‘VAR’IĞINI FARK EDİŞİ

İnsan, birey olmak ve bir bütünü parçası olduğunu hissederek anlamak için, önce bir toplum içinde hem kendisi hem de diğere bireylerle karşılaşmalıdır. Bu karşılaşmanın adı toplumsallaşmadır. Bireyin ‘var’lığını fark edişİ olan bu karşılaşma, yaşamına yeni ve doğru anlamlar katmak için kaçınılmaz bir deneyimdir. Bu deneyimle kendini fark eden birey, varlığını anlamlandırarak kimlik bulma sürecinde ilk adımı atmış olur. Bu sosyal farkındalık yerini bireysel farkındalığa bırakır ve sonucunda değıően veya bir kimlik arayışına çıkan bireyler geriye kalır. Gürsel Korat’ın *Zaman Yeli* adlı romanında da Dimitri ve Leon figürleri, bireyin içerisinde bulundurması gereken ve Haydar figürünün kendini fark etmesinin ilk fitilini ateşleyen insanın ilkel, saf, temel ihtiyaçları temel varlığını anlatan, nefes alıp veren dünyada gün doldurur gibi amaçsızca yaşayan insanın modelidir. Bu iki figür henüz varlığının farkına dahi varmamış içsel yolculuğuna başlamamış herhangi bir kimlik edinme gayretinin anlamını bile tatmamış insanı temsil etmektedir. Başlangıçta, biri kör biri sağır Leon ve Dimitri figürleri ile bu değıőimin nedenini ve sonucunu okura aktarmaktadır. Bu kendi halinde, gününü sıradan heveslerle yaşayıp akışa kapılıp giden insanların yapıtın odak figürü romanda Başhisar Emiri olarak yaratılan Haydar ile tanışmalarıyla kimlik bulma sürecindeki ilk farkındalıkları gerçekleşmiş olur.

I.A. İNSAN ‘VAR’LIĞI: DİMİTRİ VE LEON

I.A.i. İNSANIN BİR YANI: DİMİTRİ

Gürsel Korat’ın *Zaman Yeli* romanında yaratılan Dimitri ve Leon figürleri bir insanın etiyile kemiğıyle varlığını gösteren insanın sahip olduğı temel duyuların bile işlevinin dünyayı somut algılamaktan ibaret sanılması yanılığını anlatan figürlerdir. Haydar figürü ki ne zaman bu figürlerle tanışır o zaman insanın varlığının somut değıerlerden oluşmadığını fark etmeye

başlar. Haydar kimlik bulma yoluna henüz çıkmadığı görülmektedir ama bu figürlerle tanışması onun bu yolculuğa çıkması için bir farkındalık edinmesini sağlar.

Romanda, Dimitri figürü, verilen savaş süreci içerisinde Moğollar tarafından kulaklarının kırılmasıyla duyma engeliyle karşı karşıya kalmış, göçebe, belli bir topluma ait olmayan, bilgili, ailesinin dini anlamda eğitim almış olmasından dolayı kültürlü bir kilise ressamı olarak betimlenmektedir:

*“Ben Büyük Anastas ’in torunu Dimitrus,
İmparator Yuannis Dukas Vataçis ’in kulu.
Rab onu Kutsal Roma ’nın başından eksik etmesin.
Ben, kardeşiniz, Pamfilya ’da, Galatya ’da,
Trapezon ’da pek çok kilise boyadım.
Çok yer gördüm Tesalya ’da, Mora ’da
Ancak tanrının işaretini burada buldum.”* (Korat, 19)

Romanda kurgulanan dönemde, Dimitri figürünün karşılaştığı her toplum din olgusunu katı ve dogmatik düşünceler bütünü olarak kabul ederken belli kalıpları olan bir sanat anlayışına sahip olduğundan Dimitri, hem belli bir toplumun içerisinde barınamamış hem de kendi “özgün ve özgür” dinsel ve sanatsal anlayışını kabul edecek bir toplum bulamayan bir figür olarak yapıtta gözlemlenmektedir:

*“Bu bölüm, bir kilise ressamının belki de ilk kez ’kitabın dışına’ çıktığı bir yorumdu,
ilk kez denenmişti ve Hristiyanların çektiği acıları yoğun bir dille anlattığı için,
Dimitri ’ye göre bir çığır açacaktı.”* (Korat, 45)

Dimitri figürü romanda din üzerinden anlatılan hoşgörünün, barışın ve özgürlüğün sembolü olarak anlatılmaktadır. Dimitri figürünün kilise duvarlarına yaptığı, içerisinde kendine özgü kattığı motiflerle oluşturduğu resim, dönemin din büyükleri yani Manuel, episkopos ve birkaç yetkili papaz figürleri tarafından “dine aykırı ve günahkâr” bulunduğundan kaldırılması uygun görülmektedir: “‘Burası günah yuvası haline gelmeden bu resimleri boyayıp üzerini

kapatın! Bu resimler kadar Hristiyanlığa küfreden bir şey görmedim!’” (Korat, 45) Bu göçebe figürün uzun bir süredir görmediği bir karısı ve çocukları vardır, bu nedenle figürün bir arayışta olduğu ve aradığına ulaştığında “ev”ine gideceği anlaşılmaktadır: “*Ancak bizim acelemiz var da... İki yıldır karımı ve çocuklarımı görmedim.*” (Korat, 39) Dimitri figürü ne kadar bilgili ve görgülü olsa da mütevazı bir karaktere sahip olduğu betimlenmektedir: “*Ressam, aslında böyle ağırlamalara alışık değildi, başka bir zaman olsa attan kendisi iner, yardım falan beklemezdi.*” (Korat, 24) Sağır bir ressam olan Dimitri figürü, duymaksızın kendi özgün sanatını yaratan ve kalıplardan hoşlanmayan bir figür olarak tasvir edilmektedir. Zaten bir savaşta kulaklarının işlevini yitirmesi duyarsızlaştırılmaya çalışılan insanın da simgesidir. Bununla birlikte, yapıtta geçen İslamiyet’e karşı duran bir Hristiyanlık olgusu, Dimitri’nin bu düşüncesine tezattır, o tüm dünya insanlarını aynı ve eşdeğer görür, bu sebeple Dimitri figürünün düşünceleri karşılık bulmaz ve o “günahkar” olarak kabul edilir:

“‘Şeklin önemi yok’ dedi Dimitri. ‘Ben ne camiler gördüm ki, bir yanında Hristiyanlar da ilahi okur. Camileri yapan taş ustaları Ermenidir, nice sultanların validesi Hristiyandır.’ ‘Bu söz-ler bir Rum Or-to-doksu-nun söz-leri değil. Bir Bo-go-mil gi-bi ko-nu-şu-yor-sun.’ ‘Hayır, elbette Ortodoksum, ancak Müslümanlar da eziliyorsa oh olsun diyen cinsten değilim.’” (Korat, 27)

Dimitri figürü, dönemin savaş gerçekliğinde bulunan Moğol istilaları için, düşmanlık dine karşı değil, Moğollara karşıdır düşüncesine sahip olarak barışçıl ve diğer Müslümanlara karşı merhametli ve insana değer veren, hümanist bir yaklaşımla betimlenen bir figürdür ancak Emir Vasili figürünün bulunduğu toplum bu düşünceye zıt olmakla birlikte siyasi olarak bu ideolojiyi kabul edememektedir:

“Vasili'nin anladığı siyaset, Dimitri'nin anladığından farklıydı. Vasili bütün seçkinler gibi siyaseti bir satranca benzetiyordu, Dimitri ise genel bir bakışla yetiniyor, siyaseti bilek güreşi olarak görüyordu.” (Korat, 27)

Dimitri figürü insanı ırkına veya dinine göre ayırım yapmayan bir figür olarak gösterilirken, dönemin içinde bulunduğu koşullar bunu kaldıracak kadar hoşgörülü olmadığından Dimitri'nin yaptığı resim olarak sembolleştirilen hoşgörü ve insan sevgisi olguları yıkıldığında, “kıyamet” olarak nitelendirilen bir doğal afet meydana gelmekte ve Dimitri ile Leon figürlerinin ölümüne sebep olmaktadır: *“Kayanın üstünde bağırap duran Dimitri: ‘İnsanı sevmeyen zalimler, nasıl tanrının adına hükmederler?’”* (Korat, 48) Bu ölümün sonucu, ilerleyen zamanda toplumda büyük bir değişimiyle Vasili figüründe bir arayış ve farkındalık oluşturacaktır.

I.A.ii. İNSANIN DİĞER YANI: LEON

Leon figürü, Frenk askeri olduğu zamanlarda askerler tarafından gözlerine mil çekilerek kör edilmiş; geveze, görmemiş, kültürsüz, kimsesiz, gezgin bir Türkmen figür olarak betimlenmektedir. Leon bu yönüyle, kendisiyle barışık, saf, zararsız bir figür olarak anlatılmaktadır. Kendisiyle ve çevresiyle alaycı olmasına karşın, tekrardan görmeye de bir özlemi vardır: *“Kör alaycıydı. “Tanrı bana neyi öğütlemiş olabilir? Karanlıkta düşünmeyi mi?”*” (Korat, 10) Leon figürünün kimi kimsesi olmadığından, bir aidiyetsizlik durumu yaşamaktadır fakat bunun sıkıntısını hissetmez, bununla birlikte yaşamdaki tek umudu gözlerine çare olacak doktoru bulup tedavi olmaktır. Dimitri ise Leon'un durumu için umutsuz bir duygu durumu içerisinde: *“Ressam umutsuzca başını sallıyordu; bir deliye tanrının nimeti şifa vermezdi, vermeyecekti.”* (Korat, 16) Leon figürünün hayatındaki tek konuşabildiği, anlaşabildiği dostu Dimitri figürüdür. Bu nedenle Leon, Dimitri'yi

kaybetmekten korkan, Dimitri de bu korkusunu bildiğinden Leon'un kabalık ve görmemişliklerini hoş gören bir figürdür: *“Kabahatini bilen kediler gibiydi. Ancak bütün kediler gibi kabahati konusunda masum görünüyordu.”* (Korat, 25) Bununla birlikte, Leon figürü, bir asker olmasına rağmen aynı Dimitri gibi, diğer insanlara karşı hoşgörülü ve bağışlayıcıdır. Askerler onu ne kadar gözlerine mil çekerek kör etse de o, insanları ırklarına ve dinlerine göre ayırmamış, hümanist bir tavır sergilerken hayata inancını kaybetmemiştir: *“Sonra da Leon’u gösterdi Dimitri. ‘Bakın şu köre’ dedi, ‘Bu bir Hristiyan askeri idi, Selçuklu ordusunda İshak asilerini öldürmekle görevliydi.’”* (Korat, 28) Leon figürü, insanın ilkel ve saf halini sembolize etmektedir, bununla birlikte yine zorbalıkla kör edilmesi insanı duyarsızlaştırmak için oluşturulan her tür etkiyi ifade etmektedir. Leon tüm dış etkenlere rağmen kaba birine dönüşse de hoşgörüsünü yitirmeyen, öz değerini koruyan insanı yansıtmaktadır.

Leon figürünün bilinçsiz, eğitimsiz ve görmemiş olması yapıtta insanın salt iyilik halini temsil etmektedir. İnsanın en saf ve bilinçsiz halinin ‘görmemezliği’, kör bir figürle bağdaştırılarak bireyin, hem olgunlaşmamış, hayattaki yerini bulamamış bir yönü anlatılırken hem de bilgisizlikten ve cahillikten dolayı olaylara karşı gözlerinin kapalı olması verilmektedir. Bu iyilik Haydar figürünün egosundan uzaklaşıp öz ve saf benliğiyle karşılaşması üzerinde etkili olacaktır.

I.B. İNSANIN ‘VAR’LIĞINI KEŞFİ: HAYDAR’IN DİMİTRİ VE LEON İLE TANIŞMASI

Romanda, Dimitri figürü insanın sağduyusunu ve hoşgörüyü; Leon figürü ise insanın içgüdülerini temsil etmektedir. Bu iki figürün birinin kör, birinin sağır olması, birbirleri arası iletişimi kısıtlarken, birbirleri olmadan yaşamının mümkün olmayışını da temsil etmektedir.

İnsanın içerisindeki sağduyu ve ilkelliğin birbirine uzak olmasına karşın birbirine muhtaç olduğu bu şekilde anlatılmaktadır: *“Dimitri bu uyarıyı işitmedi, nal sesleri Kör Leon’a yaklaşıyor, Sağır Dimitri’ye görünmüyordu.”* (Korat, 11) Bununla birlikte bu iki figür, farklı ırklara ve toplumlara dayanan kökenlere sahip olduğundan farklı diller konuşmaktadırlar, bu da iletişimlerini sınırlandırmaktadır. Leon ve Dimitri ne kadar tezat karakteristik özelliklere sahip olsalar da içlerindeki salt iyilik duygusu iki figür için de bakidir. Bu insanın özünü yansıtmaya yönünden önemlidir. Nitekim, Vasili, Dimitri ve Leon’u evine davet ettiğinde ağırlarken Dimitri’ye aldığı eğitimden ve ailesinden gelen bir soyluluktan dolayı daha yakın davranmaktadır: *“Vasili, Leon, ’u eşeğe bindirmeleri için adamlarından birine işaret etti. Dimitri’ye ise at hazırlanmıştı.”* (Korat, 23) Romanda verilen Dimitri-Leon ikilisi *“çiftaslan kabartması”* izleğiyle anlatılmaktadır. Bu kabartma; çift gövdeli tek başlı bir aslan ile oluşturulurken, Leon ve Dimitri ikilisinin toplamda tam bir insan ettiği ifade edilmektedir:

“Çift gövdeli, tek başlı bir aslan. Dedesinin ona öğrettiği ilk yasak betimdi bu; Trakya’da, Selanik Krallığı çevresinde yaygın olduğunu anlatan dedesinin, ‘Bunu öğren ama sapkınlık olduğunu bil, asla çizme’ dediğini çok iyi anımsıyordu.” (Korat, 31)

Dinen çizilmesi yasak ve sapkınlık olarak adlandırılan bu izlek, sağduyu ve ilkelliğin birleşiminin uygunsuz olduğu insanlara dayatılarak insanların ayrıştırılmasında kullanıldığını temsil etmektedir. Bununla birlikte, Leon ve Dimitri’nin kiliseye yaptığı resimlerin üstü boyandığında kıyameti andıran bir deprem meydana gelmiştir, salt iyiliğe karşı duruş bir afetle sonuçlanmaktadır:

“Boyadığı kilisenin ve pek çok yerleşim yerinin virane haline geldiğini görür görmez zihni aydınlandı, yerinden sıçradı, bağırmağa başladı: ‘Biliyordum! Tanrı böyle yapmamı istemişti! Depremi içime doğuran tanrıydı!’” (Korat, 48)

Romanın ilk bölümünde yer verilen Emir Haydar figürü, belli bir makama ve mevkiye sahip, kibirli ve bencil bir figür olmakla birlikte toplumun yarattığı sınıf farklılıklarının oluşturduğu duruma uyum sağlamaktadır, bu durumu görmezden gelmektedir. Bu onun gurur duyup kibirlenmesine neden olmaktadır ki insanın kendisine verdiği en büyük zarar böylelikle anlatılmaktadır. Toplumsal yapının sağladığı zannedilen ayrıcalıklar insanın kendisinden uzaklaşmasında etkilidir. Leon ve Dimitri figürleri bu sınıf farklılıklarını reddeden düşünce yapısına sahip olduğundan, belli bir makam ve mevkiye sahip olmadığından, iki farklı kültürel yapıya ait olduklarından; saf iyiliği ve eşitliği temsil etmektedir:

“(…) Aziz Dimitrios, iki gövdeli aslan çizerken Müslümanlarla Hristiyanların bir olması gerektiğini anlatmıyor mu? Haydar! Belki de Dimitri, Mehdi'nin ta kendisiydi!” (Korat, 65)

Emir Haydar figürünün Dimitri ve Leon ile tanışmasının işlevi, Haydar figürünün içerisindeki salt iyiliğin ortaya çıkmasını ve kendisini makamsız, kendini olduğu gibi kabul ederek keşfetmesini sağlayacaktır. Bu keşfetmenin başı, öncelikle bir sorgulama ve arayışla başlamaktadır; Haydar figürü önce dini ve toplumu yargılamakta, kafasında toplumda oluşan dogmatik düşünceleri tahlil etmekte ve oluşturduğu yeni fikirlerini hayatında uygulamaya geçirmektedir. Bununla birlikte, bu farkındalıkla etrafında dönüp dolaşan olaylar da artık ilgisini çekmektedir. Toplumsal bozulmalar, dini yozlaşmalar ve sınıf farklılıkları artık onun dikkatini çekmektedir, çünkü kendisiyle birlikte çevresini ve toplumunu da fark etmeye başlamıştır: “Düşündükçe tanrının insanın özü olmadığı sonucuna vardım. Eğer tanrı insanın özüyse onun iyiliğinden şüphe duymak kaçınılmazdı.” (Korat, 70) Leon ve Dimitri figürlerinin Emir Haydar figüründe oluşturduğu farkındalık, sonraki bölümdeki bir varlığı veya bağlılığı olmayan “deli” Haydar figürünü oluşturacaktır.

II. İNSANIN ‘KİM’LİĞİNİ VAR EDİŞİ

Bireylerin toplum içerisindeki yerini ve rolünü fark ediş, kendi saygınlığını belirlemesine sebep olmaktadır. Toplumun içerisinde meydana gelen değişimler, savaşlar ve oluşan farklılıklar; zamanla bireyin kendini ve toplumu sorgulamasını, yadırgamasını beraberinde getirmektedir. Bu farkındalıklar, insanı kendi benliğinden ve artık kavradığı yozlaşmalardan uzaklaştırmaktadır. Gürsel Korat’ın *Zaman Yeli* adlı romanındaki Haydar figürü de Leon ve Dimitri figürlerinden aldığı bu farkındalıkla bir arayışa girip kendini yeniden var etmektedir. Bu arayışın tetiklenmesinde önemli rolü olan figürlerden biri de Vasili figürüdür. Vasili figürü, Dimitri ve Leon figürlerinin ölmelerinin ardından miras bıraktığı dünya barışı, kardeşlik ve eşitlik gibi konuları içinde barındıran tasavvufi düşünceyi andıran yaklaşımlarla Emir Haydar figürüne aktararak onun kendi benliğini bulmasını ve dolayısıyla “Deli Haydar” figürünün ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

II.A. İNSANIN ‘KİM’LİĞİ: *VASİLİ*

Odak figür Başhisar emiri Haydar, Uçhisar emiri Vasili’nin kayınbiraderi ve yakın bir dostu olarak verilmektedir. Emir Vasili, tıpkı Haydar gibi, bir makama ve maddiyata sahip bir figürdür, dolayısıyla bu durum onun topluma uzak olmasını, toplumda şekillenen sorunları görmezden gelmesine neden olmaktadır. Buna istinaden, Vasili figürünün bir Emir’e göre çok mütevazı olduğuna da yer verilmektedir. Bu tavrının, Leon ve Dimitri figürlerini tanımada ve onların düşüncelerine şans vermesinde önemi büyüktür: “*Bu haliyle bir emirin yaşadığı yere benzemeyen konağın önemi, yalnızca çevresindeki askerlerin çokluğundan anlaşılıyordu.*” (Korat, 13) Vasili yaşadığı toplumun ataerkil yapısından ötürü ailede ve toplumda farklı bir prestije sahip bir figürdür: “*Evdokya gülmekten kıpkırmızı olmuştu, birden midesi bulandı, Vasili’ye durumu bakışıyla anlattı, Vasili de ‘Kalkabilirsin’ anlamında baş*

işareti yaptı.” (Korat, 13) Bu figür ne kadar katı düşüncelere sahip bir toplumda yaşasa da Leon ve Dimitri’ye karşı daha hoşgörülü ve yumuşak bir tavır içerisindedir.

Vasili figürünün Haydar figürü ile bağlantısı, Vasili’nin Haydar’a yol göstericiliği yapması ve Leon ile Dimitri figürlerinin dünya algısını Haydar’a ulaştırarak bir elçi görevi görmesidir. Vasili, Haydar’ın yakın bir dostu olduğundan ve Haydar’ın Vasili’yi ciddiye aldığından romandaki bu işlev Vasili figürüne verilmektedir. Böylelikle Vasili figürü, Emir Haydar figürünün “Deli Haydar” olma sürecindeki bağlayıcı ve birleştirici figür olarak okura sunulmaktadır.

II. B. İNSANIN ‘KİM’LİĞİNİ ARAYIŞI: VASILİ İLE LEON VE DİMİTRİ’NİN TANIŞMASI

Gürsel Korat’ın *Zaman Yeli* adlı romanında, Vasili figürü Leon ve Dimitri figürlerinin Haydar ile tanışmasına vesile olan figür olarak anlatılmaktadır. Vasili figürü ne kadar Dimitri figürünün dini düşüncelerine saygı duysa da içerisinde bulunduğu toplumun dini dogmalarını benimsemektedir: “Çok gezmiş biri olduğumu anlıyorum. Ancak benim Hristiyan inancıma uymayan düşüncelerin var.” (Korat, 26) Bu nedenle Vasili, romanın ilk bölümünde Dimitri’yi bogomilizme uyan düşünceleriyle eleştirmektedir. “Bu sözler bir Rum Ortodoksu-nun söz-leri değil. Bir Bo-go-mil gi-bi ko-nu-şu-yor-sun.” (Korat, 27) Vasili figürü, eşitlikçi olmadan ziyade Müslüman-Hristiyan arasındaki savaştan yararlanarak Hristiyanları yüceltme eğilimindedir. Bu konu üzerinde Dimitri’yle çatışmaktadırlar fakat Dimitri ve Leon figürlerinin ölmesiyle birlikte Vasili figürünün sadece dini anlamdaki düşüncesi değil, hayata bakış açısı da değişmektedir:

“Sustular. Anlaşamayacaklarını anlamışlardı. Dimitri, bir Selçuklu elçisiymiş gibi yorumlanmaktan sıkılmıştı, her türlü kutsallığı yerle bir ettiğini düşündüğü Moğolların Müslümanlarla bir sayılmasını ise anlayamıyordu.” (Korat, 28)

Vasili, Leon ve Dimitri hakkında fikrini değiştirirken, onların hikayesini efsaneleştirir ve kendinin de yönünü tuttuğu tasavvufi bir yaklaşıma çevirmektedir. Bu yaklaşım birleştirici bir gten başka bir Şey değildir.

II.C. İNSANIN ‘KİM’LİğİNİ BULUŞU: HAYDAR’IN VASİLİ’YLE TANIŞMASI

Haydar ve Vasili figürlerinin tanışması ile kibirli, halkın sorunlarından uzak ve kendini toplumdan uzaklaştırmış Emir Haydar figürünün; toplumsal sıkıntıların ve dünyevi sorunsalların farkında, halkı ve mütevazı bir insana dönüşümü meydana gelmektedir.

II. C. i. HAYDAR’IN VASİLİ İLE TANIŞMADAN ÖNCESİ

Başhisar Emiri olan Haydar figürü Uçhisar Emiri Vasili’nin kayınbiraderidir. “Baş” ve “u” olarak verilen Emirlik adlarıyla tezatlık yapıldığı gibi bu iki figür zıt kişiliklere sahiptir. Vasili figürü; dinine bağlı, mütevazı ve hoşgörülü bir figrken, Haydar figürü; kibirli, tanrı hakkında Őüpheci ve ayrımcı bir figür olarak verilmektedir:

“İim eziliyordu. Bu kavga benim kavgam değildi ama katılmak zorundaydım. Dahası mrmde hiçbir zaman ger beyleriyle ‘aynı düzeye’ inmemiştim, kabalıkları bana bulaşacakmış gibi tedirgin ve sessizdim.” (Korat, 93)

Romanın ilk bölümünde toplumdaki sorunlara ve toplumsal adaletsizliğe gözü kapalı olan Emir Haydar figürü, sonraki bölümde bir fark ediş yaşayarak bu sorunların farkına varmaktadır. Emir Haydar figürünün dini inancı toplumsal düzene göre değişmektedir; eğer toplumda iyi, oturmuş bir düzen varsa, istilalar ve savaşlar yoksa onun tanrı vardır, fakat eğer durum kötüyse, insanlar ölüyorsa ve bir savaş söz konusuysa tanrı yoktur çünkü Tanrı yardımını gndermiyordur. Emir Haydar’ın zihninde Tanrı sadece iyilik için dünyada bulunmaktadır bu nedenle tapınmayı gülünç bulmaktadır. *“Nice zamandır tanrısızdım ben, tanrının yokluğu düşüncesi Moğol talanı başladığından beri içime yerleşmişti.”* (Korat, 89) Haydar figürü böyle bir duygu durumu içerisindeyken, Vasili figürü kazandığı Leon ve

Dimitri hikayesinin farkındalığıyla Haydar'ı bu tasavvufi bütünleştirici yola davet etmektedir. Değişen zamanla birlikte değişen toplumsal düzen Haydar'ın bu yönelime, inanişe bağlanmasını ve en azından bir şans vermesini sağlamaktadır:

“Tanrının kulu olmak, bana birinin kölesi olmakla aynı şey gibi görünüyordu. Bence ulu güçlere inanmak bir zayıflıktı; neden bu güçlere inanan bir topluluğa yine bir ‘ulu güç’ olarak destek verecektim ki? Şimdi neden destek veriyordum, neden böyle birdenbire destek veriyordum; bunun anlamı çok açıktı: Artık bu bölgedeki siyasal varlığım, malım, mülküm, her şeyim tükenme noktasındaydı.” (Korat, 89)

Vasili figürü, Emir Haydar figürünün toplumsal ve bireysel farkındalıkları kazanıp Deli Haydar olmasında, malını mülkünü ve hayatının diğer parçalarını tek tek kaybedip ruhen özgürleşmesinde ve ferahlamasında Leon ve Dimitri hikayesi ile arasında köprü rolü görmektedir.

II.C.ii. İNSANIN ÖBÜR YANI: DELİ HAYDAR

Romanda Vasili figürünün, Leon ve Dimitri figürlerinin hikayesini keşfedip bir yaklaşım olarak yaşamına geçirmesi Haydar figürünün de içerisinde bulunduğu zor durumdan ötürü bu düşünceyi benimsemesine neden olmaktadır: *“Çiftaslan tarikatına yakınlık duyduğumdan değildi bu, Moğollara güvenemediğimden.”* (Korat, 89) Romanın başında Emir Haydar olarak verilen kibirli, bencil ve eşitlik karşıtı bu figür gerek yaşanan savaş gerçekliğiyle oluşan birlik beraberlik olgusuyla gerekse Leon ve Dimitri figürlerinin hikayesiyle birlikte malını, mülkünü, makamını ve sahip olduğu maddi-manevi her şeyi kaybederek Deli Haydar figürü haline gelmektedir: *“Ben onlar için sıradan biriydim, üstelik eski unvanlara önem vermedikleri de her hallerinden belliydi. Benim bu topluluğa emir veya bey olmayı istemem zaten gülünç olurdu.”* (Korat, 92) Romanda “Zaman Yeli”nin getirdiği bu kayıp, Haydar figürünün hayatını değiştirerek onu artık eşit olmaya, halkın diğer sıradan insanları gibi

olmaya davet etmektedir. Bu eşitlik olgusu tüm toplumu kapsadığından sadece Haydar figürü değil, diğer tüm Emirleri, makam ve mevkiye sahip diğer tüm insanları aileleriyle birlikte etkilemektedir, bu da varlıklı varlıksız, genç yaşlı, kadın erkek herkesin eşit olmasını beraberinde getirmektedir:

“Aslında bütün soylular benzer sıkıntılar içindeydi. Hiçbir bey ya da efendi yeni düzeni sevmemişti. Sıkıntılarını birbirlerine yakın durarak gidermeye çalışsalar eski geleneklerini canlandırmakla suçlanıyorlardı. Rençper çocuklarına mürebbiyelik eden bir emir karısı, bundan böyle topluluk bireyleriyle eşit olmak fikrine alışmak zorundaydı. Bu yeni durumdan en çok hoşlananlar, eski hizmetkarlar ve kölelerdi; eski efendileriyle kocaman bir sofrada yemek yemek, eski efendilerinin ‘hizmet gününde’ yaptıkları çorbayı kaşıklamak, onların gözünde yeraltını bir daha rastlanması hayal bile edilemeyecek bir cennete çevirmişti.” (Korat, 103)

Haydar figürünün eşitlik fikrini tanınması ve alışması sadece toplumsal konuda değil, dini konuda da onu etkilemektedir. Savaş gerçekliği dolayısıyla halkın güvenliğini tehdit eden Moğol istilaları, önceden Müslümanlar üzerinde bir önyargı yaratırken, halk birlik haline geldiğinde bu önyargı kalkmış ve halka karşı duran tek bir düşman olarak Kapadokya’ya saldıran Moğollar kabul edilmektedir. Bu savaş gerçekliği devam ettiği süreçte halk ve diğer soylular birlik ve beraberliği korurken bu sorun ortadan kalktığında eşitlik ve beraberlik duygusu Haydar dışında herkes için bitmektedir: *“Davaya gönülsüzce katılan tek emir bendim, fakat davayı savunan son ve tek adam olduğumu sezememiştim.”* (Korat, 110) Moğol istilaları sona erdiğinde Vasili’nin bir istilacı tarafından öldürülmesiyle kaybolan eşitlik ve birliktelik duyguları yok olurken Haydar, bu duyguları hala zihninde canlı tutmaktadır. Bu sonuç Haydar’ın, geçmiş ve gelecek hakkındaki katı düşüncelerini silerken ölüm hakkındaki düşüncelerini de değiştirmektedir. Ölüm olgusu Haydar figürü için artık yok olmaktan ziyade sadece bedenen ölmek ve düşüncelerin açıklığa kavuşmasını sağlamayı temsil etmektedir:

“Öleceğimi söyledim ona. ‘Hiç olacağım.’ dedim. Çünkü gözümde hiç ile mutlak aynılaştı. Artık hiçbir şey gerçek değildi.” (Korat, 108) Vasili’nin ölümünden sonra Haydar’ın kendini güvenli bir merkezde, Ortahisar’da bir bakımevinde bulması artık ne “uç” ne de “baş” kısmında, değişimin ortasında olduğunu temsil etmektedir: “Kimsenin tanımadığı bir adamdım artık, üstümde emir olduğumu belirten hiçbir iz kalmamıştı.” (Korat, 111) Haydar figürü bakımevinden çıktığında onun Emir olduğunu kimsenin bilmeyişi, aile fertlerini bulamaması ve onların bu savaş gerçekliğiyle hayatından çıkması, kimsenin Emir Haydar’ı tanımaması ve tüm mal varlığını, makamını kaybedişi Haydar figürünün “zaman yeli” algısını tanımlamasını sağlamaktadır:

“Zaman geçip gidiyor ve yaşananların düş olup olmadığı bile bilinmiyor. Az önceki zamanın bile. (...) Geçmiş ve gelecek diye bir şey yok. Nesnelere yer değiştiriyor; biz de buna zaman diyoruz.” (Korat, 112-113)

Gelip geçici ve her şeyi değiştiren olarak tanımladığı bu süreç, Haydar figürünün elinden ailesini, dostlarını, makamını ve diğerlerine karşı üstün olabileceği tüm faktörleri alarak Emir Haydar figürünün aslında kendi benliğini her yanılsamadan sıyırdığını kendiyile olduğu gibi baş başa bırakır. Haydar daha insancıl, ayırım gözetmeyen ve maddi manevi hiçbir varlığa sahip olmayan, yalnız ve topluma yabancılaşmış bir “Deli Haydar” figürüne dönüştürmektedir. Haydar figürü bedenlen hep aynı kalsa da ruhen onu “ben” yapan özellikleri zaman yeliyle değişmektedir, sıradanlaşmış ve değişmiş bir figür olarak okuyucuya sunulmaktadır.

SONUÇ

İnsanın değişmesindeki en önem etmen zaman ve çıkarım yapabileceği olaylardır. İnsanın özünü bulması bir süreç içerisinde gelişen olayları fark etmesine ve bu olaylardan çıkarımlar yapıp bunlara kimliğinde yer vermesi gerekmektedir. İnsan yaşama karşı belki de farkında olmadan biri kimlik arayışında olduğundan öfkeli ve insan ne kadar inatçı, kalıplaşmış, mutlak düşüncelere sahip olsa da fark eden insan var oluş yolculuğuna çıkmıştır.

Gürsel Korat'ın "*Zaman Yeli*" adlı romanında insanın fark ediş ve bu farkındalıkla insanın kendini var ediş konuları Emir Haydar figürünün Deli Haydar'a evrilmesinin işte bu oluş yolculuğuyla anlatıldığı görülmektedir. Bu fark ediş yolculuğu Vasili figürünün öncelikle Leon ve Dimitri figürlerini fark edip tasavvufi bir düşünce haline getirmesiyle, daha sonra toplumsal gerçekliklerle Emir Haydar figürünün bu düşünceyi benimseyip hayatını bu yönde değiştirilmesiyle kurgulanmaktadır. Şartlar, Haydar figürünün bu olguyu kanıksaması ve anlamasında önemli bir etmendir ki şartların el verdiği takdirde de artık eşitlik olgusunun geride bırakıldığı ve eski düzene dönüldüğü dönemde bile Haydar figürünün kazandığı farkındalık hayatına yansımakta ve onunla birlikte yaşamaktadır.

İnsanların farkındalık kazanabileceği toplumlarda bireyin öz benliğini araması kaçınılmazdır. Bu nedenle insanlık kendini var etme çabasıyla bu farkındalığı, kendi öz benliğini değiştirse bile, zamanla kabul etmektedir. Dünya değişecek güzelleşecek birey toplumu toplumda yeni bireylerini değiştirip güzelleştirecektir.

KAYNAKÇA

Korat, Gürsel. Zaman Yeli. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı: Haziran 2015.